

УДК: 155.2

© Саврасов М.В., Коломійцева О.В., 2011 р.

М.В. Саврасов, О.В. Коломійцева

Національний університет
імені В.Н. Каразіна, м. Харків

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПІЗНЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Дослідження присвячене емпіричному вивченню психологічних особливостей креативності особистості у пізньому юнацькому віці. З'ясовуються закономірності прояву психічних явищ емоційної, мотиваційної та вольової сфери у структурі креативності особистості у пізньому юнацькому віці, формулюються передумови розгляду креативності як багатовимірного психічного явища особистісної природи.

Ключові слова: особистість, креативність, творчість, здібність, емоції, воля, мотивація, кореляція, відмінність, фактор.

М.В. Саврасов, О.В. Коломійцева

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КРЕАТИВНОСТИ ЛИЧНОСТИ В ПОЗДНЕМ ЮНОШЕСКОМ ВОЗРАСТЕ

Исследование посвящено эмпирическому изучению психологических особенностей креативности личности в позднем юношеском возрасте. Выясняются закономерности проявления психических явлений эмоциональной, мотивационной и волевой природы в структуре креативности личности в позднем юношеском возрасте, формулируются условия для рассмотрения креативности как многомерного психического явления личностной природы.

Ключевые слова: личность; креативность; творчество; способность; эмоции; воля; мотивация; корреляция; отличие; фактор.

M.V.Savrasov, O.V.Kolomijtseva

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE CREATIVITY OF THE PERSON AT LATE YOUTHFUL AGE

This research is devoted the empirical studies of psychological peculiarity the creativity by personality of teenager. We determinate the psychical phenomena of emotional, will and motivation nature of structure the personality by teenager; we founded the some base for view at creativity as poly-dimension psychical phenomena by personality's nature.

Key words: personality, creativity, creation, ability, emotion, will, motivation, correlation, difference, factor.

Постановка проблеми. Термін «креативність» знаходить широке вживання у спеціальній психологічній літературі, його теоретична та практична значущість визнана багатьма науковцями, проте у емпіричному відношенні креативність як психічне явище залишається недостатньо з'ясованою. Зокрема, в межах особистісного підходу до даної проблеми недостатньо висвітленими залишаються

проблеми детермінації креативності психічними явищами, які не можна цілком звести до інтелектуальних процесів. Саме ці міркування і обумовлюють актуальність нашого дослідження. Спираючись на розроблені у вітчизняній психології теорії розвитку особистості (насамперед вищих рівнів самосвідомості), до дослідження ми вважаємо за доцільне залучити опитуваних раннього юнацького, пізнього юнацького та дорослого віку. Даний фрагмент нашого дослідження ілюструє процедуру визначення основних психологічних особливостей креативності особистості у ранньому юнацькому віці.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У новітній довідковій психологічній літературі креативність визначається як «...рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості», та «...незвідну до інтелекту функцію цілісної особистості, яка залежить від комплексу її психологічних характеристик» [7; с. 181].

С.Д. Максименком креативність розглядається в якості одного з принципів побудови генетико-моделюючого методу дослідження особистості. Автор зауважує, що «...вже сама по собі особистість є результатом та продуктом творчості. І нужда, втілена у ній, має величезний креативний потенціал» [5; с. 65].

Б.І. Додонов вказує на те, що «...ступінь напруженості почуттів, динамічності, їх звичне зростання або спадання у відповідь на визначені життєві ситуації та, наприкінці, охоплюючий особистість потяг до тих чи інших емоційних станів та до ситуацій, що їх викликають, та видам діяльності – все це разом створює неповторний емоційно-духовне обличчя кожної конкретної людини та визначає особливості її світосприйняття та життєдіяльності» [2; с. 109].

В.І. Андреев, розглядаючи складові творчих здібностей особистості, виокремлює багатопланову ієрархію здібностей особистості до самокерування, саморегулювання у творчій діяльності, що описується та оцінюється наступним чином [1; с. 21-22]: цілеспрямованість, здібність до розгорнутого планування, здібність до самоорганізації, здібність до самоконтролю, адекватність самооцінки, здібність та рефлексії та переулаштування, відповідальність.

На думку Я.О. Пономарьова, із здібністю до творчості спряжена така особистісна якість, як інтенсивність пошукової мотивації. Крім того, як важлива якість особистості, що сприяє процесу творчості він виділяє силу творчої мотивації, що підтримує прагнення людини до пошуку нового у достатньо невизначеній, тобто психологічно фрустраційній ситуації. Дана мотивація втримує людину від швидкого виходу зі стану творчості до стану конкретності та визначеності [6].

Отже, основною **метою** нашого дослідження є визначення закономірностей прояву тих емоційних, мотиваційних або вольових психічних процесів, що обумовлюють певні особливості креативності особистості у ранньому юнацькому віці. Ми користуємося спеціально розробленою психодіагностичною програмою, що включає наступні методики: 1)Креативнісний блок: тест креативності Торренса (фігурна форма, індекси розробленості та оригінальності), тест креативності Медніка (індекси оригінальності та унікальності), авторська методика діагностики креативності; 2)Емоційний блок: методика Рабінович, методика Русалова; 3)Мотиваційний блок: методика діагностики мотивації успіху та запобігання невдач (за Елерс), методика діагностики мотиваційної структури особистості (за Мільман), тест Люшера (скорочений варіант); 4)Вольовий блок: методика діагностики сили волі (за Ільїним), методика діагностики стійкості (за Ільїним), методика діагностики схильності до ризику (за Шубертом), методика діагностики наполегливості (за Ільїним), методика діагностики організованості (за Ільїним), методика вивчення довільного самоконтролю (за Нікіфоровим); 5)Інтелектуальний блок: тест Равена, тест Бузіна.

Усього психодіагностичною роботою було охоплено 70 студентів у віці від 18 до 22 повних років, середній вік склав 20,3 роки. З них дівчат 55 осіб, юнаків – 15 осіб. Слід відзначити, що 35 осіб є студентами педагогічних спеціальностей, інші 35 осіб є студентами економічних спеціальностей. Всередині групи осіб старшого шкільного віку ми проводили співставлення за гендерною ознакою (юнаки – дівчата) та за ознакою спрямування професійної підготовки (педагоги – економісти) для середніх значень особистісних показників креативності з

використанням параметричного критерію t-Ст'юдента. В цілому по групі осіб пізнього юнацького віку нами було використано процедуру кореляційного аналізу, процедуру факторного аналізу методом головних компонент.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спочатку нами буде виконаний опис основних результатів аналізу ступеня достовірності розбіжностей за гендерною ознакою середніх значень усіх виділених емпіричних особистісних показників для осіб пізнього юнацького віку, що були залучені до дослідження. В результаті чого нами не виявлено статистично достовірних розбіжностей за гендерною ознакою між середніми значеннями показників інтелекту для осіб пізнього юнацького віку. Тобто, за показником статі для даного вікового періоду інтелектуальний розвиток достовірно не відрізняється.

Нами зафіксовано статистично достовірну відмінність за гендерною ознакою між середніми значеннями лише такого показнику емоціональної сфери особистості, як психомоторна емоціональність за Русаловим (відповідно $t=-2,94$ при $p=0,004$) та страз за Рабінович ($t=-2,54$ при $p=0,01$), причому для хлопців значення цього показника достовірно вищі, ніж для дівчат на даному віковому етапі.

Ми виявили статистично достовірну відмінність за гендерною ознакою між середніми значеннями таких показників мотиваційної сфери особистості раннього юнацького віку, як: вибір фіолетового кольору за Люшером ($t=-4,74$ при $p=0,00001$), коричневий колір за Люшером ($t=2,76$ при $p=0,007$). За усіма іншими виділеними показниками мотиваційної сфери особистості у пізньому юнацькому віці статистично достовірних відмінностей за гендерною ознакою між середніми значеннями нами не зафіксовано.

Вдалося зафіксувати статистично достовірну відмінність за гендерною ознакою між середніми значеннями показника схильності до ризику ($t=3,82$ при $p=0,0002$). За усіма іншими показниками статистично достовірних розбіжностей між середніми значеннями за гендерною ознакою не зафіксовано. Констатуємо, що у пізньому юнацькому віці стать суттєво не впливає на рівень розвитку емоціональної сфери.

Ми не можемо вести мову про наявність статистично достовірних розбіжностей між середніми значеннями виділених показників креативності за гендерною ознакою для осіб пізнього юнацького віку, що може свідчити про відносну стабільність даного показника у звичайних умовах розвитку в незалежності від статевої приналежності представників пізнього юнацького віку.

Єдиною виявленою статистично достовірною відмінністю за ознакою профілю навчання є відмінність за гендерною ознакою для показника кількість балів за скороченим тестом Равена ($t=2,15$ при $p=0,03$) на користь студентів економічних спеціальностей.

Зафіксована присутність статистично достовірних розбіжностей за показниками інтелектуальної емоціональності ($t=-2,42$ при $p=0,01$), комунікативної емоціональності ($t=-2,03$ при $p=0,04$), загальної емоціональності ($t=-2,17$ при $p=0,03$), страху за Рабінович ($t=-2,25$ при $p=0,02$). Всі виявлені статистично достовірні відмінності на користь студентів-педагогів. Тобто, за спеціальністю навчання показники емоціональної сфери у пізньому юнацькому віці відрізняються досить суттєво

Встановлена наявність статистичної достовірної відмінності за ознакою спеціальності навчання між середніми значеннями такого показнику мотиваційної сфери особистості, як внутрішня мотивація майбутньої професійної діяльності ($t=-2,41$ при $p=0,01$) для осіб пізнього юнацького віку. За усіма іншими виділеними показниками мотиваційної сфери особистості статистично достовірних відмінностей між їх середніми значеннями з урахуванням спеціальності навчання не зафіксовано.

Нам вдалося зафіксувати статистично достовірну відмінність за ознакою профілю навчання між середніми значеннями такого показнику вольової сфери особистості у пізньому юнацькому віці, як терплячість ($t=2,01$ при $p=0,04$), причому дана відмінність на користь студентів-економістів. Констатуємо, що у пізньому юнацькому віці профіль навчання суттєво не впливає на особливості вольової сфери особистості.

Не зафіксовано статистично достовірних розбіжностей за спеціальністю навчання між середніми значеннями виділених показників креативності для осіб пізнього юнацького віку. В той же час помічаємо, що домінують значення креативності студентів-педагогів, хоча дана перевага і не набуває характеру статистично достовірної.

Це свідчить про те, що не зважаючи на спеціальність навчання, налаштованість дидактичного процесу на певні професійні особливості, креативність у вербальному та зображувальному вимірах не зазнає статистично достовірних відмінностей. Скоріш за все, це є свідченням того, що креативність виступає як цілісна характеристика особистості, що не залежить від показників активності у професійній підготовці, та вербальна і невербальна креативність пов'язані щільніше, ніж вважалося.

Результати кореляційного аналізу будуть нами представлені за принципом співставлення показників креативності із показниками інтелекту, емоційної, мотиваційної та вольової сфер особистості осіб раннього юнацького віку.

Встановлено статистично достовірні позитивні зв'язки між оригінальністю за Медніком та інтелектуальною, комунікативною та загальною емоціональністю; унікальністю за Медніком та інтелектуальною, комунікативною та загальною емоціональністю; когнітивним показником креативності за авторською методикою та інтелектуальною і загальною емоціональністю; емоціональним показником креативності за авторською методикою та інтелектуальною, комунікативною та загальною емоціональністю; інтегральним показником креативності за авторською методикою та інтелектуальною, комунікативною та загальною емоціональністю; оригінальністю за Торренсом та інтелектуальною, комунікативною та загальною емоціональністю; розробленістю за Торренсом та інтелектуальною, комунікативною та загальною емоціональністю. Велика кількість даних зв'язків, їх системність (перевага кількості зв'язаних компонент емоціональності та креативності над незв'язаними), високі значення коефіцієнтів кореляції дозволяє стверджувати, що інтелектуальна, комунікативна та загальна емоціональність тісно пов'язані креативністю у ранньому юнацькому віці.

Разом з тим нами зафіксовані статистично достовірні негативні зв'язки між смутком та усіма виділеними показниками креативності, окрім когнітивного показника креативності за авторською методикою. Це свідчить про психічну протилежність стану смутку та креативності особистості.

Нами встановлено, що статистично достовірні позитивні зв'язки наявні між оригінальністю за Медніком та творчою активністю, діяльнісною спрямованістю та внутрішньою мотивацією майбутньої професійної діяльності та рангом червоного кольору за тестом Люшера; унікальністю за Медніком та творчою активністю, діяльнісною спрямованістю та внутрішньою мотивацією майбутньої професійної діяльності та рангом червоного кольору за тестом Люшера; когнітивним показником креативності за авторською методикою та творчою активністю і діяльнісною спрямованістю; емоційним показником креативності за авторською методикою та творчою активністю, діяльнісною спрямованістю, внутрішньою мотивацією майбутньої професійної діяльності, рангом червоного кольору за тестом Люшера; інтегральним показником креативності за авторською методикою та творчою активністю, діяльнісною спрямованістю, внутрішньою мотивацією майбутньої професійної діяльності, рангом червоного кольору за тестом Люшера; індексом оригінальності за Торренсом та творчою активністю, діяльнісною спрямованістю, внутрішньою мотивацією майбутньої професійної діяльності, рангом червоного кольору за тестом Люшера; індексом розробленості за Торренсом та творчою активністю, діяльнісною спрямованістю, внутрішньою мотивацією майбутньої професійної діяльності, рангом червоного кольору за тестом Люшера.

Статистично достовірні негативні зв'язки зафіксовано між оригінальністю за Медніком та спілкуванням, життєвою спрямованістю і зовнішньою негативною мотивацією майбутньої професійної діяльності; унікальністю за Медніком та спілкуванням, життєвою спрямованістю і зовнішньою негативною мотивацією майбутньої професійної діяльності; емоційним показником креативності за авторською методикою та спілкуванням, життєвою спрямованістю і зовнішньою негативною мотивацією майбутньої професійної діяльності; інтегральним

показником креативності за авторською методикою та спілкуванням, життєвою спрямованістю і зовнішньою негативною мотивацією майбутньої професійної діяльності; індексом оригінальності за Торренсом та спілкуванням, життєвою спрямованістю і зовнішньою негативною мотивацією майбутньої професійної діяльності; індексом розробленості за Торренсом та спілкуванням, життєвою спрямованістю і зовнішньою негативною мотивацією майбутньої професійної діяльності.

Можемо казати про те, що висока спрямованість особистості у пізньому юнацькому віці на творчість та потреба активно діяти і досягати успіху позитивно впливає на креативність. Налаштованість особистості у пізньому юнацькому віці на життєві цінності, спілкування та домінування у майбутній професійній діяльності зовнішніх негативних мотивів пригальмовують розкриття творчого потенціалу.

Виявлено позитивні статистично достовірні зв'язки між оригінальністю за Медніком та соціальним самоконтролем; унікальністю за Медніком та соціальним самоконтролем; емоційним показником креативності за авторською методикою та соціальним самоконтролем; інтегральним показником креативності за авторською методикою та соціальним самоконтролем; індексом оригінальності за Торренсом та соціальним самоконтролем; індексом розробленості за Торренсом та соціальним самоконтролем. Негативні статистично достовірні зв'язки між показником вольової сфери особистості та виділеними показниками креативності нами не зафіксовані.

Можемо констатувати, що єдиним показником вольової сфери, за яким виявлено статистично достовірні позитивні зв'язки з майже усіма виділеними показниками креативності виявився показник соціального самоконтролю, очевидно розвинений соціальний самоконтроль у пізньому юнацькому віці позитивно впливає на креативність особистості.

Найбільш зв'язаними між собою виявилися показники креативності особистості у пізньому юнацькому віці є показники оригінальності та унікальності за Медніком, емоційний та інтегральний показники креативності за

авторською методикою, індекси оригінальності та розробленості за Торренсом. Певну незгодженість демонструє когнітивний показник креативності за авторською методикою. Але в цілому отримані результати свідчать про те, що незважаючи на специфічний характер стимульного матеріалу, використання різних методів діагностики креативності проявляє себе як цілісна, загальна характеристика особистості, що цілком відповідає логіці її розгляду як загальної здібності. Авторська методика діагностики креативності особистості демонструє стабільність своїх емоційних та інтегральних складових по відношенню до інших методик, що діагностують даний особистісний конструкт (для осіб раннього юнацького віку).

Таблиця 1

Результати факторного аналізу особистісних показників креативності для осіб пізнього юнацького віку

ФАКТОР 1 Креативнісно-емоційно-мотиваційний	ФАКТОР 2 Інтелектуальний
Емоціональність інтелектуальна -0,89	Тест Равена (вірні відповіді) 0,78
Емоціональність комунікативна -0,74	Тест Равена (кількість балів) 0,83
Емоціональність загальна -0,78	Тест Равена (рівнева оцінка) 0,82
Смуток (Рабінович) 0,76	
Спілкування (мотиваційна структура) 0,73	
Творча активність (мотиваційна структура) -0,76	
Діяльнісна спрямованість (мотиваційна структура) -0,76	
Внутрішня мотивація майбутньої професійної діяльності -0,83	
Зовнішня негативна мотивація професійної діяльності 0,7	
Червоний (тест Люшера) -0,83	
Самоконтроль соціальний -0,8	
Тест Медніка (індекс оригінальності) -0,81	
Тест Медніка (індекс унікальності) -0,71	
Авт. методика (емоціональний індекс) -0,82	
Авт. методика (інтегральний індекс) -0,79	
Тест Торренса (індекс оригінальності) -0,91	
Тест Торренса (індекс розробленості) -0,71	
ІНФОРМАТИВНІСТЬ ФАКТОРУ, %	
34	6

Як бачимо, найбільшу вагу має перший фактор, що включає показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоціональності, смутку за тестом Рабінович, спілкування, творчої активності, діяльнісної спрямованості, внутрішньої мотивації майбутньої професіональної діяльності, зовнішньої негативної мотивації майбутньої професійної діяльності, вибору червоного кольору за тестом Люшера, соціального самоконтролю, індексами оригінальності та унікальності за тестом Медніка, емоціональний та інтегральний показники за авторською методикою, індекси оригінальності та розробленості за тестом Торренса. Даний фактор умовно може бути названий як емоційно-мотиваційно-креативнісним. Другий фактор містить показники, що відносяться до тесту Равена, вони мають однаковий знак і фактор може бути умовно названий інтелектуальним.

Висновок. Таким чином, у розглянутій структурі особистісних показників креативності у пізньому юнацькому віці провідну роль відіграють психічні явища емоційної та мотиваційної сфери, а саме показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоціональності, творчої активності, діяльнісної спрямованості, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, спрямованості на активні дії у досягненні успіху.

Список літератури

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. – Казань, Изд. Казанского университета, 1988. – 232 с.
2. Додонов Б.И. В мире эмоций. – К.: Политиздат Украины, 1987. – 140 с.
3. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. – К.: Видавництво ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.
4. Пономарёв Я.А. Психология творчества // Тенденции развития психологической науки. – М.: Наука, 1988. – С. 21-25.
5. Психологічна енциклопедія / Авт.-упоряд. О.М. Степанов. – К.: «Академвидав», 2006. – 424 с.